विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन
विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि
प्रस्तुत शोधपत्र

शोधार्थी
मणिप्रसाद अधिकारी
क्याम्पस रोल नं. १०८/०६४/०६५
परीक्षा रोल नं. २१८०१३५/२०६६
त्रि.वि. दर्ता नं. ४०३९६-८८
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
२०७४

विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन
विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि
प्रस्तुत शोधपत्र

शोधार्थी
मणिप्रसाद अधिकारी
परीक्षा रोल नं. २१८०१३५/२०६६
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

२०७४

क्याम्पस रोल नं. १०८/०६४/०६५
त्रि.वि. दर्ता नं. ४०३९६-८८

शोधपत्र बुझाएको मिति : २९ मार्च, २०१८
शोधपत्र भाइभा मिति : ३ अप्रिल, २०१८

स्व-घोषणा

प्रस्तुत विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग शीर्षकको शोधपत्र मेरा आफ्नै प्रयास र सहभागितामा तयार पारिएको हो । यसमा संलग्न गरिएका तथ्याङ्कहरू यथार्थ र वास्तविक छन् । यो शोधपत्रमार्फत् कोही र कसै माथि पर्नजाने असरको जिम्मेवारी म स्वयम् हुने प्रतिबद्धता व्यक्तगर्दछु ।

....

मणिप्रसाद अधिकारी

शोधार्थी

मिति : २०७४/१२/१५

२९ मार्च, २०१८

जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
स्थापित : २०४५
(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ. मा. शि. परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)
विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

०२५ - ५८१३००
५८००६४

प.सं.
च.नं.

मिति :

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग स्नातकोत्तर तह, द्वितीयवर्ष (Ed. CE. ५९८) को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग शीर्षकको शोधपत्र मणिप्रसाद अधिकारीले मेरा सल्लाह र निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

श्री टोलनाथ काफ्ले

शोध निर्देशक

मिति : २०७४/१२/१५

२९ मार्च, २०१८

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ. मा. शि. परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)

विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

☎०२५ - ५८१३००
५८००६४

प.सं.
च.नं.

मिति :

स्वीकृति पत्र

त्रिभूवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरीमा स्नातकोत्तर तह एम. एड. दोस्रो वर्षमा पाठ्यक्रम तथा मुल्याङ्कन मूल बिषयमा विशिष्टीकरण गर्ने छात्रा श्री भगवती सुवेदीले उक्त पाठ्यक्रम अन्तर्गत रहेको पाठ्यक्रम मूल्यांकन तथा अनुसन्धान (ED. CE. - 523) विषयको प्रयोगात्मक परीक्षाको आवश्यकता पुरा गर्न "माध्यमिक शिक्षाको सामाजिक विषयमा अन्य विषयसँगको सम्बन्ध" शीर्षकमा प्रयोगात्मक कार्य मेरो निर्देशनमा सम्पन्न गर्नु भई सो को प्रतिवेदन मूल्याकंनका लागि पेश गर्नु भएकोले सो को आवश्यक मूल्यांकन गरी स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्यांकन समिति	हस्ताक्षर
१. श्री टोलनाथ काफ्ले	....
उपप्राध्यापक	(विभागीय प्रमुख)
२. श्री राजन शर्मा	....
उपप्राध्यापक	(आन्तरिक सुपरीवेक्षक)
३.	....
	(बाह्य सुपरीवेक्षक)

कृतज्ञता

त्रिभुवनविश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग शीर्षकको शोधकार्य गर्न शोध प्रस्ताव तयारी देखि नै आवश्यकमार्ग निर्देशन एवम् महत्वपूर्ण सुझाव दिनुहुने शोध निर्देशक तथा सहायक क्याम्पस प्रमुख श्री टोलनाथ काफ्लेप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी विभागीय प्रमुख श्री शान्तिराम दाहालप्रति आभार व्यक्तगर्दछु ।

यस अनुसन्धानका क्रममा नमुना छनोटमा परेका सम्पूर्ण विद्यालयका शिक्षकहरू, अभिभावकहरू र विद्यार्थीहरू जसले प्रश्नावली तथा छलफलमा सहयोग गरी आवश्यक सूचना उपलब्ध गर्नका लागि सहयोग गरिदिनु भएकोमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अध्ययन अनुसन्धान गर्नका लागि बारम्बार गइरहदा पनि झर्को नमानीकन तथ्याङ्कहरू उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने सबै विद्यालय का प्रधानाध्यापकहरू प्रति कृतज्ञ छु ।

यस्तै आफ्नो अमूल्य समय, श्रम, साधनखर्च गरेर पढ्न प्रेरणा दिनुहुने कर्मशील मातापिता कृष्णमाया तथा डिल्लीप्रसाद अधिकारी प्रति आजन्म ऋणी छु । मेरा सम्पूर्ण घरायसी कामकाजलाई आफ्नो जिम्मा लिएर मलाई अध्ययनका लागि हौसला प्रदान गर्ने जीवन सङ्गीनी पेशला दाहाललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । अध्ययनका क्रममा आवश्यक सामग्रीहरू तथा शोधपत्रहरू उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने प्रदिप कोइराला, इन्दिरा, डा. केशव प्रसाद अधिकारी, सानु भाउजु र कान्ता दाहालको पनि सहयोग अविश्मरणीय रहेको छ ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई कम्प्युटर गरी सहयोग गर्ने नेहा कम्प्युटर्स इटहरी-५ की रन्जना अधिकारीलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मणिप्रसाद अधिकारी

शोधसार

विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगविषयमा यो शोधपत्रतयार पारिएको छ जुन अध्ययन गर्नका लागि निम्न माध्यमिकतहको कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थी हरू माथि अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ । यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य शिक्षण सिकाइको सिलसिलामा कक्षा अध्यापनमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगको अवस्था विश्लेषण गर्नु, गृहकार्य दिँदा र नदिँदा विद्यार्थीहरूको उपलब्धिमा पर्ने प्रभाव पत्ताल गाउनु, गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगलाई सरोकार वालाहरूको धारणा पत्तालगाउनु, विद्यालयमा विद्यार्थीहरूलाई दिइने गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगलाई व्यवस्थितगर्न अपनाउन सकिने उपायहरू पत्तालगाउनु रहेका छन् ।

विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग सम्बन्धीपूर्व कार्यहरू पूर्व क्षेत्रमाक म मात्र भएको पाइएको छ । त्यसैले यस परिच्छेदमा अध्ययन गर्नका लागि इन्टरनेटको सहयोग लिइएको छ । अध्ययनकै क्रममाविभिन्न पुस्तक तथा शोधपत्रहरूको पनि अध्ययन गरिएको छ ।

यस अध्ययनलाई सहज, सरल बनाउन एवम् माथिउल्लेखित उद्देश्य पूरा गर्नका लागि सुविधा जनक नमुना छनोट विधिका आधारमा सुनसरी जिल्लाको इटहरी उप महानगरपालिका भित्रका ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूको छनोट गरिएको छ । छनोटमा परेका प्रत्येक विद्यालयका शिक्षकहरू, विद्यार्थीहरू र अभिभावकहरूस“ग अन्तर्वार्ता, प्रश्नावली, र अवलोकन फारम जस्ता अनुसन्धान उपकरणहरूको प्रयोग गरी प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ भने द्वितीय तथ्याङ्कमा विद्यालय अभिलेख, पत्रपत्रिकाहरू तथा प्रकाशित पुस्तकहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिएको छ । उक्ततथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरूलाई शोध निर्देशकको सल्लाह र परामर्श गरी साधनहरूलाई वैधता र विश्वसनीयता प्रदान गरिएको छ । यसरी प्राप्ततथ्याङ्क एवम् सूचनाहरूलाई आवश्यकता अनुसार गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको प्रयोग गरी व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

विद्यालयले गृहकार्यको क्रियाकलापमा पढेर आउनलगाएको, शुद्धसँग लेखेर ल्याउनलगाएको, प्रोजेक्ट वर्क गरी ल्याउनलगाएको, गणितका सूत्रहरू कण्ठ गरी आउनलगाएको जस्ता क्रियाकलापहरू गराएको पाइयो । शिक्षकहरूले प्राय गृहकार्य दिने गरेको र दिएको

गृहकार्यको अनिवार्य मूल्याङ्कन गरेको पाइयो । शिक्षकको विचारमा गृहकार्यले शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाएको कुरा व्यक्त गरेका छन् । त्यस्तै गरी विद्यार्थीलाई गृहकार्य गर्न धेरै अभिभावकले सहयोग गर्ने गरेको पाइयो । विद्यार्थीहरूले गृहकार्य प्राय गरे तापनि कहिलेकाहीँ भने नगर्ने गरेको, बोझका रुपमालिएको र घरको कामले गर्दा फुर्सद कमहुने गरेको पाइयो । विद्यालयहरूले घरका लागिभनी विद्यार्थीहरूलाई १ घण्टा देखि ३/४ घण्टासम्म गृहकार्यको अभ्यास गर्न लगाइएको पाइयो । विद्यार्थीहरूलाई घरमागर्न दिएका कार्यहरूलाई कक्षाकोठामा पूर्ण रूपमाउपयोग गराइएको देखियो जस्तै पढेर सुनाउन लगाउने, चार्ट पेपरहरू भन्न लगाउने, गणितका सूत्रहरू सोध्ने र लेखेर ल्याएका उत्तरहरूलाई परीक्षण गरी अङ्क दिने जस्ता कार्यहरू गराइएको पाइयो ।

विद्यालयले आ^{ष्}नो सामान्य स्रोतबाट मात्रै भएपनि विभिन्न किसिमका नयाँ प्रविधि र आधुनिकतालाई मध्यनजर गर्दै निरन्तर मूल्याङ्कन, उपचारात्मक मूल्याङ्कन र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनहरूको सञ्चालनगर्दा पनिविद्यार्थीहरूको झुकाव मनन योग्य रहेको देखिन्छ भन्ने कुरा शिक्षक तथा शिक्षिकाहरूसँगको छलफलबाट प्राप्तभएको छ विद्यालयमा अध्ययन अध्यापनको बेलामा प्रशस्त मात्रामा शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोग, विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधि र आवश्यक मात्रामा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग गरेको देखिन्छ । यसरी हरेक किसिमका अभ्यासहरूले विद्यार्थीहरूलाई तार्किक, सीपमूलकतथा नेतृत्वदायी सीपको कलामा समावेश गर्न सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ । त्यस्तो पाठ्यक्रमसँग निकट सम्बन्ध रहेको गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगसँग सम्बन्धितनिकायहरू जिल्ला शिक्षा कार्यालय, क्षे.शि.नि., शिक्षाविभाग, शिक्षामन्त्रालय तथा सिङ्गो कार्यक्रम तथा तिनीहरू प्रस्तुतगर्ने निकाय नेपाल सरकार शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयबाट भौतिक तथा आर्थिक सहयोग उपलब्ध भएमा गृहकार्यबाट शिक्षण सिकाइमा सुधार आउने देखिन्छ ।

विषय सूची

शीर्षक	पेज नं.
सिफारिस पत्र	ii
स्वीकृति पत्र	iii
कृतज्ञता	iv
शोधसार	v
विषय सूची	vii
परिच्छेद-एक	
परिचय	१-६
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४ अध्ययनको औचित्य	५
१.५ अध्ययनको परिसीमा	६
परिच्छेद-दुई	
सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	७-१८
२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	७
२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	१६
परिच्छेद-तीन	
अध्ययन विधि	१९-२३
३.१ अनुसन्धानात्मक ढाँचा	१९
३.२ जनसंख्या	२०
३.३.१ जिल्ला छनोट	२०
३.३.२ विद्यालय छनोट	२०
३.३.३ शिक्षक छनोट	२०
३.३.४ अभिभावकहरूको छनोट	२०
३.३.५ विद्यार्थी छनोट	२१
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनको स्रोत	२१

३.४.१ प्राथमिक स्रोत २१

३.४.२ द्वितीय स्रोत २१

३.५ तथ्यांक संकलनका साधनहरू २२

३.५.१ प्रश्नावली २२

३.५.२ अवलोकन फारम २२

३.६ साधनहरूको वैद्यता र विश्वसनीयता २२

३.७ तथ्यांक संकलन प्रक्रिया २२

३.८ तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या प्रक्रिया २३

परिच्छेद-चार

तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण, विश्लेषण र व्याख्या २४-४५

४.१ विद्यालयहरूमा गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगको वर्तमान अवस्था २४

४.१.१ क्रियाकलाप/कार्य २५

४.१.२ समय २५

४.१.३ कक्षामा उपयोग २५

४.१.४ कक्षा अवलोकन फारमबाट प्राप्त गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगको अवस्था २७

४.२ गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोग गराउँदा र नगराउँदा विद्यार्थीहरूमा देखिने फरक २९

४.२.१ शैक्षिक उपलब्धि २९

४.२.२ लेखाइ सीपको विकास ३०

४.२.३ पृष्ठपोषण ३०

४.३ गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगमा सरोकारवालाहरूको धारणा ३१

४.३.१ शिक्षकको धारणा ३२

४.३.२ अभिभावकको धारणा ३६

४.३.३ विद्यार्थीको धारणा ३९

४.४ गृहकार्यको अभ्यास र प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने उपायहरू ४३

४.४.१ क्रियाकलाप/कार्य ४३

४.४.२ समय ४४

४.४.३ कक्षामा उपयोग ४४

परिच्छेद-पाँच

प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझाव ४६-५२

५.१ प्राप्ति ४६

५.२ निष्कर्ष ४८

५.३ सुझाव ५१

सन्दर्भ सामग्री

अनुसूचीहरु